

KIS-607 – E sigur ar c'hemmadurioù

(GE da GC – 30 11 98)

Ur poent a c'hramadeg a lakaez a-wel : hini ar c'hemmadurioù el luniad dibarek a'm boa kredet savelañ da spizañ ar c'heñverioù egorel, eleze ober gant rakrannoù ereet dre gedell¹. Atersiñ a rez : perak *us-gweled* pa gaver a du 'rall *uswask* ? Anzav a ran : an dibab kemmañ pe ankemmañ goude rakrann a zeuas ganin ent emdarzh, diwar lusk an teod, hep ober stad eus ur reolenñ da gemplegañ dezhi.

An degouezh hon lak da brederiañ war ur c'hraf a zo staelad ar reolennoù e buhez ar yezh. Evel ma reer van, er fentigell glasel, da glask gouzout hag ar yar pe ar vi a voe da gentañ, e c'hallfed ober heñvel aters a-zivout ar yezh hag ar reolennoù, gant an diforc'h ez anavezer ar respont : pa gomzer, pa skriver e kempleger da reolennoù, met ar reolennoù ne spiront ket d'ober meiz war bep tra ; lakaomp emañ diabarzh ar reolennoù en hon dierouez hag e kemplegom dezho hep rat dimp (war se e'm eus bet tro da skrivañ c'hoazh, sl. La-01, pp. 47 hh.) ; n'eo ket an dierouez evit bezañ direet d'ur reizhiad reolennoù : en hon yezhañ erouez, en hon lavar, e vez ul lod nad eo ket direadus da reolennoù — al lod-se eo an hini a vern en hon buhez. Al lod-se avat ned eo ket unvan, rak warnañ emañ merk hon rezid, hon nit ha, war un dro, ez anad ennañ reoliegezhioù a zo kement all a eginoù reolennoù. Ned a ket pep reoliegezh da reolenñ : reoù anezho a denn da amveziadoù tremeniat pe da stil personel ar yezher, reoù all evelkent a vez padus hag hollek a-walc'h evit chom garanet e yezhañ ar meuriad (evit adkemer troienn Mallarmé), eleze evit dont da reolennoù. N'eus, da wiriañ an devoud, nemet keñveriañ brezhoneg ha kembraeg : daoust ma'z int bet an un yezh gwechall en o deus pep a reizhiad

¹ Emañ Preder o prientiñ evit 1999 adembannadur ABANNA, *Geriadur a Gorfadurezh* (1960-1963) dindan an talbenn : Guy ÉTIENNE, *Geriadur ar Gorfadurezh*. Un darn vat eus adanvioù latin etrevroadel an diskiblezh-se a c'hoarvez eus ul liesgeriad a zo ouzh e ober meneg un organ pe ur parzh organ hag ur rakger o verkañ savlec'h egorel an organ all a venner envel, sk. SUBPUBICUS, PARACOLICUS, SUPRASCAPULARIS. Da luniañ ar c'hevatalioù brezhonek e'm eus dibabet luniañ liesgeriadoù diwar un anvad organ hag un elfenn, un araogenn alies, rakstaget outañ diwar-bouez ur gedell : *endan-gaezour, lez-kolon, us-skoaz*. Hevelep elfennoù rakstaget a ran anezho *rakrannoù kedellet*.

reolennoù hiziv — sell da skouer reizhiadoù ketep o c'hemmadurioù : evito da gaout *un air de famille*, ez int aet disheñvel mat. Kement-mañ evit spizañ n'emañ nepred ar reolennoù roet en a-raok evel dezvoù peurbadel pe saveletoù alvezel : deberzhioù int o c'hounit staelad ur rekipe, evel a lavaremp e grez ESB, ez eus anezho deberzhioù diziouerus. Diwar se, pa emgavomp dirak un dibab d'ober etre furmoù yezh hon eus da emc'houlenn a) hag ur reolenn veziat zo da arloañ, pe b) hag ur reolenn nevez zo da ziazezañ, pe c) hag un diskoulm poentek zo da reiñ hep arc'hañ evitañ staelad ur reolenn.

Deomp bremañ d'ar pezh a zo en argraf e'z aters : ober pe get ar c'hemmadur en degouezh-mañ-degouezh. Evit skañvaat an displegañ, betek gouzout adanvomp *kemmeiat* an elfenn en araez da zec'han kemmadur ha *kemmadus* an elfenn en araez da gemmañ. Daou ziarsell a zigejer :

~ an eil a adanvin diasavel a zo hini an aozerion yezhadurioù : deskrivañ doareoù ar gemmeiadezh (an araogenn *da* zo kemmeiat strizh dre vlotaat klok, ar stagell *pe* zo kemmeiat laosk dre vlotaat klok, ar pennanv *maouez* zo kemmeiat strizh dre vlotaat diglok, an araogenn *evit* zo ankemmeiat, h.a.) hag ar gemmadusted (*K* a gemm e *G* pe e *C'H*, *R* zo ankemmadus, h.a.) ;

~ egile a adanvin dialuskel pa bled gant al levezon, ar meni *krap* o deus en arver an elfennoù kemmeiat war an elfennoù kemmadus e kement ma tec'han ar c'hrap-se kemmadur pe get ; adanvomp *gwerc'hek* ar c'hrap pa zec'han ur c'hemmadur, *angwerc'hek* pa na zec'han ket. E degouezhioù 'zo emañ *diwerc'hekaet ar c'hrap*. An diwerc'hekaet-se eo pezh a vez anvet gant YBRB. an “harzoù ouzh ar c'hemmadur” (p. 102) pa geveneb, da skouer, *war vor* ha *war morioù diaes* ; YBEB. a gomz eus “skoilhioù ouzh ar c'hemmadurioù” (p. 35) o kevenebiañ *ur vaouez vat* hag *ur vaouez mat he c'halon*.

Er Gorfadurezh e'm eus kredet degas ur rumm furmoù nevez a zo ar rakrannoù kedellet (evel e *drek-skouarn*, *lez-fri*) diforc'h diouzh ar rakgerioù (evel e *dregempenn*, *lezkell*). Ar gudenn oa pe gemmadurioù ober war-lerc'h ar rakrannoù kedellet. Bep ma'z aen e kleven reoù anezho evel gwerc'hekoc'h o c'hrap (*endan-gaezour*) eget re all (*us-gweled*). Pa'z eus ur gevredigezh yezher ez a distroñs ar boaz da reol. En hon degouezh, emañ koazhet ar gevredigezh yezher d'un dornad tud pa n'eo ket d'un den hepken a rank diferañ en anv ur gevredigezh da zont. Staelad an dud-se n'eo ket digunvez, hini ar barzh eo a zeuy e genderc'h da vezañ piaou an holl — evel just mard eo diles, lavarout a rin : mar bez an had taolet gantañ en araez da gellidañ e dierouez an holl. N'eus trareolenn ebet evit gwiriañ kevazasted ur reolenn nevez. Dierouez pep yezher, ar blein barzh ennomp, eo maen touch ar gevazasted evel ma'z eo maen touch dilested ar barzhoneg.

Hevelep gwiriadur dre an dierouez ne vir ket a zervaat dre an erouez an danvez reolennoù, da skouer a glask o c'hevanlennañ gant ar reolennoù beziat. E tro ar c'hemmadurioù, da skouer, e stader derezioù, ur meni diri, e gwerc'hegezh krap an elfenn gemmeiat war an elfenn gemmadus. En eil penn eus an diri ez eo peurwerc'hek ar c'hrap : kemmeiat e vez bepred an araogenn *da*. Er penn all ez eo angwerc'hek : ankemmeiat e vez bepred an araogenn *evit*. Er vaezienn etreat ez eo neuennus ar werc'hegezh ; er bomm : *pourmen dindan gorre ar mor* ez eo diwerc'hek krap an araogenn *dindan* war ar pennanv *gorre* tra ma chom gwerc'hek er bomm : *ur bourmenadenn dindan c'horre* ; er bomm : *ur bed a-us bed an denion* ez eo diwerc'hekaet krap an elfenn *us* en araogenn *a-us* tra ma chom gwerc'hek krap ar rakger *us-* en *usved*. Er vaezienn etreat-se emañ da savelañ gwerc'hegezh krap an elfennoù kemmeiat a ya d'ober ar rakrannoù kedellet a arveran er Gorfadurezh. E-se en adanv *endan-gaezour* e klevan ur c'hrap gwerc'hek gant ar rakrann *endan*, hag ur c'hrap diwerc'hekaet gant ar rakrann *us* en adanv *us-gweled*. Da zifenn va c'hinnigadenn ne'm eus nemet an arguzenn : evel se e *klevan* an traoù, mat eo mar o *c'hlev* ar re all evel se ivez ; rekouriñ d'ur c'hevanlen etre ar reolenn nevez hag ar reolennoù kent ne oufe bezañ nemet un adarguzenn (kenkoulz e c'hallfed rekouriñ d'ur reolenn gent evit he arloañ ouzh ar furm nevez ha lavarout da skouer e kemm bepred *GW* goude *us-*).

(GP da GE – 06 12 98)

Re a zoujañs 'm eus evit ar varzhoni, ar varzhoniezh hag ar varzhed evit emellout re spis ha fri-furch a-zivout ar vugale a c'hanont da bep yezh ha da'r brezhoneg en o zouez.

Padal, da c'heriadur a gorfadurezh ned eo ket ur pezh barzhoni, hogen a rank taolennañ ar resisañ ar gwellañ anaoudegezhioù ar skiant evel m'emañ lomañ ha bremañ ha, hep an disterañ faltazi, damouezh ivez gramadeg ar brezhoneg evel m'emañ-hi, eleze evel disoc'h un istor a wallforzhomp a-wezhioù (*concedo*) hogen gant ar vrasañ doujañs atav ha gant vazilin pe amanenn-sall a Vreizh-Izel pa c'hellomp !

Edon o paouez renabliñ *Gerva Preder* evit al lizherenn D ; kejet 'm eus, evel-reizh, gant PRED 47.212, ha chemel souezhet gant ar gedell a lakaes e „*drek-ampelenn... drek-uheñvel*” ; restaolet 'm eus i (gant meneg ar skitur orin, èl rezon) evel *dregampelenn, dreguheñvel* (evel *dregus-*, &a.), ha *drekkaezour... &a*. Sellout a

kounaat ned eo /g^w/ nemet disoc'h ur /w/ kent hag en hon eus amañ ar gwanadur treadegel /w/ ÷ /u9/... (Kozh eo moarvat /yx/ > /ys/ diwar levezon /is/).

(GE – 08 12 98)

Prizius e vez atav emelladennoù GP el labour diorren ar yezh : frouezhus pa zegas dimp pinvidigezhioù ar yezhoù all, ar c'heltiegou all pergen ha brezhonegoù an tremened, broudus pa ziskler bezañ a-enep reoù eus hon dibaboù. A du a-walc'h on gantañ pa zeskriv hon diemglevioù evel re ar gouezoniour hag ar barzh. Ar gouezoniour a anavez luniadoù don ur yezh hag o difenn a ra ouzh ar barzh na ra nemet *surfiñ* war ar gorre anezhi. Un azen eo a dra sur ar barzh a-fet Yezhoniezh hag ar furmoù direol a gred krouiñ zo en arvar da vezañ degemeret da reol gant yezherion ken azen hag eñ. Hon lakaat a-geñver gant HEIDEGGER¹ avat, ha n'eo ket skoilhañ pep tentadur da zont er-maez eus hon azenerezh ?

Klevet 'm eus GP, goulenataet war FR3 gant Mikeal TREGER, o haeriñ ez eo marv ur yezh diwar na chom unyezher ebet dezhi. E se ez eo marv ar brezhoneg. E dibenn o zalaroù emañ hiziv idiomoù ar *post-terminal speakers* — ha ganto an aspadennoù indezeuropek a vanas gwarezet milvedoù pad gant andeskoni ar gomzerion. Betek amañ on ali gant GP. Hag ali e vo eñ ganin avat pa vonnin : marv eo ar brezhoneg, bevet ar brezhoneg !

Bevet brezhoneg an *initial speakers*, ar re o deus staget da gomz gant pouez mouezh ar skol c'hallek, TF1, A2 hag FR3 pa n'eo ket gant hini fabourzioù Paris pe Sant-Maloù. A zo bet o c'hentañ brezhoneg ar frazennoù a lennent er *Cours élémentaire* hag e kentelioù *Skol Ober*. Daoust pegen fall o frezeg, ez eus anezhañ ur yezh o teraouiñ. Ar yezh-se, den ne oar pegeit e pado — un dra zo sur evelkent : he chañs da vezañ yezh ur gevredigezh zo dizalc'h a-walc'h diouzh derez an atoradur a ray he yezherion eus ar brezhonegoù aet da get. Kement-mañ n'eo ket lavarout e tleer ober forzh eus ar re-mañ. Anez ned ajemp ket ken alies da c'houlenn kuzul digant GP. Dindan e renerezh ez aspiaouomp par ma c'hellomp loazioù ar brezhonegoù

¹ An Al. *Dasein*, bet goveliet en 18t kantved gant WOLFF, en deus HEIDEGGER krouet dezhañ ur steriegezh nevez ha, da bouezañ war gemeradioù 'zo, lakaet ur gedell en e greiz : *Da-sein*, tun o tont aliezik gantañ a du 'rall, da skouer pa adkemer Al. *Existenz*, an termen end-eeun a venne WOLFF erlec'hiañ *Dasein* outañ, gant ar skrivadoù *Eksistenz*, *Ek-sistenz*, trestummadoù oc'h azlammat e Gl. *existence*, *ex-sistence*, *ex-sistance*, e gwir peadra d'ur yezhoniour da goll e... Indogermanisch !

tremenet — al liester a annaeran rak, en unander, *ar brezhoneg* zo un dere'henn hep mui, ur meni anien drebadel pe drabedel n'eus nemet pirc'hirined an orinoù evit kemer da bal ar *restitutio in integrum* anezhi.

Un islonk zo etre hon lavar ha lavar brezhonegerion an 10t kantved — pe re an 19t. Hogen war ur poent omp heñvel outo. Pezh hon bount, pezh a vount yezherion an holl yezhoù e pep amzer zo nerzhoù ar bed ma vev pep hini, en o zouez ar re hon bount, hep ma vemp re evit displegañ perak, da vrezhonegañ e 1998. Ne vrezhonegomp ket avat evel brezhonegerion an tremened. E-giz *Robinson Crusoe* o tezougen binvioù eus e lestr peñset e rankomp krouiñ ur yezh nevez evel ma krouas eñ war e enezenn ur vuhez nevez he doa nebeut da welout gant e vuhez kent e York. Unan eus ar c'hudennoù a sav eo ha leuskel a raimp doareoù eus ar yezh kent n'o deus ket o lec'h en hon buhez — dres evel ma lezas *Abrobin* ar pezhioù aour hag argant da ouelediñ gant ar peñse. Ar yezhañ a-benn ar fin zo un arvez eus ar buhezañ ha lod muiañ an dibaboù er yezh zo dibaboù graet er vuhez : ar c'hemmañ yezh e Breizh hag en Iwerzhon a voe ul lankad hep mui eus ar c'hemmañ buhez rediet gant an amveziadoù. Heñvel dra e rankomp intent ar c'hrouiñ yezh e par ar vuhez da gentañ, o c'houzout ez a da get un darn eus luniadoù nep yezh war un dro gant ar vuhez e oant ivez luniadoù anezhi. Mat eo d'ar yezhonour o studiañ dre hentennoù an istorour, met ar yezher n'en deus netra d'ober ganto en amveziadoù nevez m'emañ.

Amañ e tegouezhan gant afer ar c'hemmadurioù a zo divoud ar breud-mañ. *Mard* int evit ar yezhonour unan eus disoc'hoù dedroadur ar yezhoù keltiek abaoe nouspet kantved, evidomp ez int lodek en hon poent loc'hañ. Pe gemmadurioù ? Ar reizhiad skiantel meurdeus ha kemplezh diansavelet gant ar geltiegourion ? Nann, bez' ez int ar c'hemmadurioù en deus Roparz HEMON desket dimp dre e *Yezhadur berr* — ha hervez hemañ, *evit* ne zegas kemmadur ebet hag *R* ne gemm nepred. Un atersadenn : pa eskoras ar c'hemmadurioù er yezhoù keltiek ha pa voe anavezet dezho perzhegezh, eleze perzh arc'hwelel el lavar, da lavarout eo er vuhez, hag eñ voe dre un diviz digant ar yezherion pe, en eneb, hep gouzout na mennout dezho ? Ha youl o doa da sturiañ o yezh pe, er c'hontrol, ha gouzañv a raent an dedroadur anezhi evel ma c'houzañver dargenadoù hilel ? Respont a ran : an daou war un dro. Dedroadur ur yezh zo bepred oberiat ha gouzañvat en ur ser ; e prantadoù 'zo ez eo gouzañvat dreist-holl, e prantadoù all ez eo oberiat kentoc'h. Ar brezhoneg hiziv zo en unan eus ar prantadoù oberiat-se. Ar yezhourion a zevredas na skrivañ kemmadur *R* n'edont ket e piaou d'ar ouiziegezh yezhoniel a vremañ. Koulskoude e teuas o devredad da reolenn ha, muioc'h c'hoazh, an nevezvrezhonegerion ez omp holl, o tiazezañ war ar yezh skrivet, o deus dianavezet a-viskoazh an kez kemmadur. Ha mantret e vimp a gement-se ? Ne vimp

ket. Dre *membra disiecta* ar yezhoù kent bet berniet en hon chaodouron (bennozhañ d'ar yezhoniourion, dit te, â C'houlven !) e pouz ar vuhez ur gwad dasorc'hus a bourchas d'ar yezh nevez luniadoù don a vo disheñvel emichañs diouzh al luniadoù kent, gwazh a se evit ar re a glemmo, evel ma rae Anatole LE BRAS dirak brezhoneg VALLEE : “Mais ce n'est plus mon breton !” Lavaromp kentoc'h : labour zo eno evit yezhoniourion an dazont !

Eomp betek ar munudoù meneget gant GP : kurzhañ *a-drek ar c'haezour* e *drek-kaezour*, en ur lakaat ur pouez kentañ e distagadur *drek*, zo diouzh ar ret evit an deskriañ korfadurel kaout en e gerz ur reizhiad klok a adanvioù o spizañ keñverioù egorel an organoù kenetrezo ; ivez dre ma rekiz ar vuhez kempred krennañ bepred muioc'h furmoù al lavar. Lec'h o deus ar yezhoniourion da emglemm eus hanc'herioù ken torrus d'an hengoun ha *Stalag*, *sidéen*, *esopHogram*, *Politburo*, *CD-ROM*. Diwar vont, ne welan ket petra rebech GP da FALC'HUN pe da FAVEREAU er c'heñver-se rak, pa ouzon, ne voent nepred war dalbenn ar c'hrouiñ yezh. Padal, e abegadenn ouzhimp : “Tout est permis” zo re heñvel ouzh ar bommoù a glever er gwereleoù livouriezh : “C'est n'importe quoi ! ” Mont dreist a ran, rak an holl a oar, eñ an hini kentañ, an evezh a daolomp ouzh alioù GP. A-hed ar wech e vez hegaset gant hon diouiziegezh ha ni, mar puñsomp a-fonn en e ouiziegezh — hep rannañ e vedouriezh evit kelo — a zalc'h d'hon barzhoni, her a-walc'h ma'z omp d'ober anezhi hon *poiein*.